

הכשרת רשתות ופלטת שבת

הרב יצחק דביר

הקדמה

תקופת מגפת הקורונה, שבמהלכה חל ערב פסח, העמידה אתגר כפול בנושא הכשרת הכלים. משפחות רבות חגגו את החג לראשונה בביתן, ללא התארגנות מוקדמת ורכישת כלים מיוחדים לפסח, ומנגד הקשו איסורי ההתקהלות על הכשרת כלים ציבורית, עד כדי ביטולה בחלק מהמקומות. כהיערכות לכך השקענו מחשבה רבה בהזדרכות פשוטות לאפשרויות השונות להכשרת כלים בבית. באמצעים ביתיים אפשר לבצע הגעלה או ליבון קל (בתנור הביתי), אך ליבון חמור בדרך כלל אין אפשרות לבצע בבית. באופן מעשי, הצורך העיקרי בליבון הוא להכשרת תבניות ורשתות תנור. חובתן בליבון חמור נובעת מאפייט מאפים ישירות על גביהן, אך בשנים האחרונות בבתיים רבים עיקר השימוש בתנור אינו על גבי התבניות והרשתות הקבועות בו, אלא בתוך תבניות קטנות מזכוכית או בתבניות חד פעמיות, כשהתבניות והרשתות משמשות כמעמיד בשבילן. עלינו לברר: האם הדבר משנה את אופן הכשרתן לפסח?

שאלה זו נשאלת גם לגבי פלטת שבת, שעיקר השימוש בה הוא חימום כלי אוכל עליה, ולעיתים מניחים על גביה חלות או פיתות: האם פלטה כזו נדרש להכשיר בליבון חמור (דבר שאינו אפשרי, שכן היא תתקלקל בכך)?

א. רקע הלכתי

'כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש'¹ כלים שנעשה בהם שימוש ישיר בחמץ יבש חייבים בליבון חמור. השאלה מתעוררת לאור פסק הי'שלחן ערוך:²

כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו; הלכך קערות אף על פי שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירו שמערה עליהן מכלי ראשון, כך הוא הכשרן.

לאור הכרעה זו עלינו לבחון: האם הכשרתם של כלים אלו בליבון, גם כשעיקר השימוש בהם כמעמיד לתבניות וסירים בעת החימום? שאלה זו משמעותית גם למנהג האשכנזים

1. במדבר לא, כג.

2. שו"ע, או"ח סי' תנא סעי' ו.

שמחמירים להכשיר גם לפי מיעוט תשמישו, שכן הרמ"א³ כותב: 'דבר שדינו בהגעלה... שמחמירין ללבנו, סגי בליבון קל'. מכך למד ה'משנה ברורה'⁴ שגם לשיטת הרמ"א כלי שרק מיעוט תשמישו ביבש אינו טעון ליבון חמור, אלא די לו בליבון קל. על מנת לברר אם נוכל להסתפק בהכשרה בליבון קל, עלינו לברר את גדרי דין 'רוב תשמישו' ביחס לנדון דידן.

ב. האם הנחת כלים על גביו מוגדרת כתשמיש?

אף שהכשרת הכלי נקבעת לפי 'רוב תשמישו', כלי שרוב הזמן אין בו שימוש כלל חייב בהגעלה לפי השימוש שנעשה בו, שהרי כך הוא המצב ברובם המוחלט של הכלים המשמשים לבישולים רק מדי כמה ימים.⁵ נראה שאפילו אם נעשה בכלי שימוש, אלא שאין זה שימוש להכנת מאכלים אלא כמשקולת להחזיק בה את הדלת או לנוי בוויטרינה – צורת ההגעלה אינה נקבעת אלא לפי 'רוב תשמישו' למאכל. לפי זה יש לדון: האם השעה שבה הרשת והפלטה משמשות כמעמד לחימום סירים ותבניות נמדדת לרוב השימוש, או שמא בשעה זו נחשבות ככלי שאין בו שימוש באותה העת, והשימוש היחיד בהן הוא כשמיניחים עליהן אוכל באופן ישיר?

ראיות הנוגעות לדיון זה נביא משלוש סוגיות בענייני הגעלה.

1. חצובה

נדון שאלתנו זהה לכאורה לדיון חצובה. הפלטה והרשת משמשות לרוב כמעמד לכלים על גבי האש, ולעיתים ישנה בליעה ישירה עליהן. הרמ"א⁶ פסק שאת החצובה צריך ללכך, והמפרשים הסבירו שטעם הדבר שלפעמים נשפכים עליה מאכלים או שמניחים עליה מאפים לחימום. לפי זה רשת ופלטה שנעשה בהן שימוש ישיר, יש ללכך אותן בליבון חמור.⁷ בשו"ת 'אור לציון'⁸ כתב שדין זה אינו אלא חומרא של הרמ"א, אך מעיקר הדין רוב

3. רמ"א, או"ח סי' תנא סעי' ד.

4. משנ"ב, סי' תנא ס"ק מח.

5. ראה משנ"ב, סי' תנא ס"ק לט, שכתב שפשוט שכלי חדש שהשתמש בו רק פעם אחת טעון הכשר לפי פעם זו. וכ"כ פוסקים רבים.

6. רמ"א, או"ח סי' תנא סעי' ד.

7. פוסקים רבים הבינו שלפי הרמ"א יש ללכך בליבון חמור. ראה למשל: אור לציון, ח"ג סי' י הערה ג; וכן משמע ממור וקציעה, סי' תנא ד"ה כתוב במהרי"ל; ומאמר מרדכי, סי' תנא ס"ק יא, שביארו שטעם חובת ההכשרה שנוהגים לחמם ישירות על הכיריים מאפה, משמע שלא הסתפקו לבאר מחמת העירוי, שא"כ בליבון קל ודאי היה מספיק. ואף שהמשנ"ב, סי' תנא ס"ק לד, הורה ללבנה בליבון קל, זהו משום שצירף לכך את העובדה שהנופל בדרך כלל נשרף אל מול האש, מה שאינו שייך כלל במאפה המונח על פלטה או על רשת, שרואים בכירור שאינו נשרף.

8. אור לציון, ח"ג פרק י' הערה ג.

תשמיש החצובות מוגדר להנחת כלים על גביהן, ולכן הן אינן זקוקות להכשרה כלל (אלא שלמעשה העיד שגם הספרדים נהגו להחמיר בזה כרמ"א).

הגר"ע יוסף⁹ לא קיבל את דברי ה'אור לציון' שמעיקר הדין אפשר להשתמש בחצובות ללא הכשרה, אך מאידך גיסא גם לא קיבל את חומרת הרמ"א, והורה להכשיר את החצובות בהגעלה או לכל הפחות בעירוי. הוא מוסיף שהדבר נכון אפילו אם מפעם לפעם חיממו מאפים ישירות על החצובות, מפני שמדובר במיעוט תשמישו. את דבריו אפשר להסביר בשני אופנים:

(1) לדעתו חימום הכלים על החצובות אינו נחשב ל'תשמיש' בהן, משום שהן אינן משמשות את האוכל אלא את הכלים. את הכלי יש להגעיל לפי מספר הפעמים שבהן בא במגע עם האוכל, אלא שמספר הגלישות של התבשילים על הכיריים מהווה 'רוב' ביחס למספר הפעמים המועט שבו חיממו מאפים על הכיריים ישירות, ולכן אין צורך בליבון חמור. לפי זה בפלטה ורשת, שגלישת התבשיל עליהן פחות מצויה, ייתכן שרוב השימוש הוא דווקא במאפים וחיוב בליבון חמור.¹⁰

(2) ייתכן שהגר"ע יוסף מחשיב את הנחת הכלים על החצובות כשימוש בהן, ואף על פי כן לדעתו אין אפשרות להתיר ללא הגעלה, מפני שגלישת המאכלים איננה שימוש נפרד בחצובה, אלא היא אופן שבו נבלעים המאכלים בשימוש המרכזי של החצובות. זאת להבדיל מחימום מאפים ישיר שנחשב לשימוש נפרד המהווה מיעוט.¹¹ להסבר זה, גם פלטה ורשתות רוב תשמישן הוא החימום על גביהן.

2. שולחנות

כדומה לחצובות ולשאלה שאנו דנים בה, גם שולחנות משמשים לרוב כמעמד לכלי אוכל, ונוכל ללמוד מיחס ההלכה אליהם לנדוננו. כך פסק ה'שלחן ערוך':¹² 'השלחנות... רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן'. אנו למדים שאף

9. חזון עובדיה, פסח עמ' קלז.

10. לכאורה הנחה זו קשה, שכן להלן נראה שאת הכשרת השולחנות הגדיר הגר"ע יוסף כחומרא בעלמא, ואין לומר שאף כאן הורה לערות מחמת אותה החומרא, שכן בילקוט יוסף, קיצוש"ע סי' תנא ס"ק כא, הסיק מחיוב הגעלת החצובה: 'ומכאן משמע דכל שפעמים בלע חמץ צריך להכשירו, ובזה אין הולכים אחר רוב תשמישו'.

11. הסבר זה קשה, שא"כ היה לו לומר כן גם לעניין שולחנות שהעירו עליהם מעיקר הדין. יש להעיר שגם אם נגדיר את תשמישו בעירוי, יש הסוברים שמכיוון שבלע בלא אמצעי חיוב בליבון, ראה פרמ"ג, א"א סי' תנא ס"ק יב.

12. שו"ע, או"ח סי' תנא ס"ק כ.

שלדעת ה'שלחן ערוך' אופן ההכשרה נקבע לפי רוב תשמיש הכלי,¹³ הכשרתם של השולחנות בעירו, אף שרק 'לפעמים נשפך מרק' על גביהם. מוכח לכאורה שהנחת כלי האוכל על השולחנות אינה נחשבת ל'תשמישו', אלא רק מגע המאכלים באופן ישיר.¹⁴ זו כנראה כוונת הגר"א שהעיר על ה'שלחן ערוך' שם: 'השולחנות כו'. והוי כלים שתשמישן ע"י עירו'.¹⁵

מנגד, מלשונו של ה'שלחן ערוך' – 'רגילים לערות...' יש שדייקו שאין מדובר בחובה גמורה אלא במנהג טוב.¹⁶ ב'שולחן גבוה'¹⁷ ובשו"ת 'פעולת צדיק'¹⁸ הסבירו שה'שלחן ערוך' נקט בלשון זו משום ש'רוב תשמישו' של השולחן להנחת כלים על גביו, ועל כן מעיקר הדין מנקים אותו ודי בכך. כך נקטו אחרונים נוספים,¹⁹ ועל שיטה זו כתב הגר"ע יוסף²⁰ 'וכן עיקר'. לשיטה זו יש לברר: האם המנהג לערות חל על שולחנות בלבד, או שמא הוא ישפיע גם על הכלים שבנדוננו? ואם כן, האם המנהג כולל דווקא עירו, או שמא המנהג הוא לחשוש למיעוט התשמיש, ובנדוננו יתחייבו הכלים בליבון חמור? אם כך הוא הדבר, צריך לברר: האם המנהג בתוקף גם כאשר ישנו קושי לבצעו ובגינו יימנעו מהכשרת הכלים?

13. יש להעיר שמקור פסק זה מדברי הגהות מימוניות, שדעתו הכללית שישנה חובה להכשיר את הכלי לפי השימוש החמור, אף אם מדובר במיעוט תשמישו (הגהמ"י, הל' חמץ ומצה פ"ה הכ"ז). עיקר הדיוק הוא מדברי השו"ע שהביאו ללא הסתייגות.

14. כך נראה גם שסבר באיש מצליח, על השו"ע שם הערה 4, שכתב ששולחנות זקוקים לעירו, ומנגד כתב שאין לחשוש להכשירם באבן מלובנת מחמת הפשטידה משום שזהו מיעוט תשמישו. מסברה זו לא פטר את השולחן מהגעלה כלל, משמע שמחשיב לתשמיש רק את השימושים הבאים במגע עם אוכל, ובהם העירו הוא רוב התשמיש. אך אפשר להסביר דבריו כפי שהסברנו את דברי הגר"ע יוסף לעיל, ששפיכת המאכלים הרי היא חלק מהנחת הכלים על השולחן, ולכן נחשבת לתשמישו המרכזי.

15. לכאורה כך גם מוכח מהמשנ"ב, שם, שעה"צ ס"ק קמד, שדן במנהג האשכנזים לחשוש לדבר גוש המונח על השולחנות, וכתב שבדיעבד אם הכשיר בעירו, יש להקל, מפני ש'מדינא צריך לילך בתר רוב תשמישו', משמע שאף הוא מגדיר את רוב תשמישו בעירו.

16. מנגד יש שנראה שלא דייקו בלשון זו, ותרגמו את המילה 'נוהגין' ל'צריך', ראה למשל: פרי חדש, סי' תנא ס"ק כ.

17. שלחן גבוה, או"ח סי' תנא ס"ק מח.

18. שו"ת פעולת צדיק, ח"א סי' קעב.

19. שמו יוסף, לר"י וואליד אות רמח; שו"ת אור לציון, ח"ג פרק י הערה יא (ומטעם זה לעניין חצובות כתב שם הערה ג, שאין צורך להגעילן כלל, שכן העירוים נחשבים למיעוט תשמישו, וברובו כלל אינו בולע). ונראה שכך סבור גם ערוך השולחן, יו"ד סי' קכא סעי' ד, שכתב שכל דין עירו על שולחנות אינו אלא לכתחילה, ואם עלולים להתקלקל בכך, די להם בניקיון.

20. חזון עובדיה, הגעלת כלים הערה מז.

3. ידות הכלים

ראיה נוספת לנדונונו אפשר להביא מדין הכשרת ידות הכלים. ה'שלחן ערוך'²¹ פסק: 'כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן'. יש שכתבו שמדובר רק בידיות שעשויות מקשה אחת עם הכלי ובליעתו מתפשטת בהן.²² אך רבים דייקו מלשון ה'שלחן ערוך' 'כל הכלים' שגם בכלים שבהם הבליעה בעת הבישול אינה מתפשטת לידיות, יש להגעילן. נושאי הכלים הסבירו דין זה בשני אופנים:

- 1) נהגו לרחוץ את הכלים בקביעות במים חמים, ובמהלך הרחיצה גם הידיות יכולות לבלוע.²³
- 2) ישנו חשש שבעת שהיו הידיות חמות נגעו בהן לכלוכי חמץ, או ניתז עליהן מהמאכלים המתבשלים בסיר.²⁴

ההסבר השני קשה לכאורה, שהרי האוכל שנשפך על הידית אינו רוב תשמישה.²⁵ נראה שהסיבה לכך שלמרות זאת התחשב ה'שלחן ערוך' במאכלים הניתזים וחייב את הידיות בהכשרה היא שהשימוש בידית להחזקת הכלי אינו נחשב לשימוש ואינו קובע את אופן הכשרתה, אלא רק השימוש שבו היא באה במגע עם אוכל. הסוברים לעיל שהנחת הכלים על השולחן והחצובה נחשבת לשימוש ייאלצו להסביר שהצורך בהכשרה נובע מכך שהתזת המאכל על חלקי הסיר נחשבת כחלק מהבישול המרכזי, ועל כן היא כלולה ברוב תשמישו.²⁶

ג. תשמיש שאינו מחייב הכשרה

לשיטות הסוברות שגם הנחת הכלים על הרשת או על הפלטה נחשבת 'שימוש', ומתירות להכשיר לפי 'רוב תשמישו', לכאורה לא נזדקק בכלל להכשיר אותן, שהרי

-
21. שו"ע, או"ח סי' תנא סעי' יב.
 22. כך משמע מהלבוש, או"ח סי' תנא ס"ק יב; מגן אברהם, שם ס"ק כד; חק יעקב, שם ס"ק מ; הגר"א, שם ד"ה מיהו; ובעולת שבת, סי' תנא ס"ק יב, הוכיח כך גם מהש"ך והט"ז ביו"ד.
 23. ב"ח, או"ח סי' תנא אות יא; שלחן גבוה, שם ס"ק לג.
 24. איסור והיתר הארוך, שער נח סי' סא; ט"ז, סי' תנא ס"ק יז; עולת שבת, שם ס"ק יב; מאמר מרדכי, שם ס"ק יז; ומשנ"ב, שם ס"ק סח.
 25. כך הקשה בתבואות שמש (שפירא), סי' כד, ובספר הגעלת כלים (לר"צ כהן), פרק יא הערה יד.
 26. בתבואות שמש (שפירא), סי' כד, יישב שמאחר שהידית היא חלק מהכלי המרכזי, לא דנים את תשמישה בנפרד מהכלי, והיא חייבת בהגעלה יחד עימו. אלא שתירוץ זה מעט קשה מכך שהפוסקים התירו להכשיר את ידות הכלים בעירוי מפני שבלעו בעירוי. ולדבריו מצאנו נתינת הדברים לחצאין – חיוב ההגעלה נקבע לפי אופן הבליעה באותו המקום בכלי, אך רוב תשמישו נקבע לפי הכלי עצמו.

הכלים שמונחים עליהן אינם מבליעים בהן מאומה.²⁷ עובדה זו מעוררת אותנו לשאול: מצאנו שדין 'רוב תשמישו' קובע שכאשר לכלי ישנם שימושים שונים, יש להגעילו לפי השימוש המרובה. אך מה הדין כאשר השימוש המרובה כלל אינו דורש הכשרה? האם בכוחו של כלל 'רוב תשמישו' לפטור לחלוטין את הכלי מהכשרה? לכאורה יש להשיב על שאלה זו מדברי ה'שלחן ערוך':²⁸

כל כלי השתיה, בין צלוחיות בין כוסות, מותרים בשטיפה... ואעפ"י שלפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו.²⁹

מוכח שגם כשרוב תשמיש הכלי אינו זקוק להכשרה כלל, הולכים אחר 'רוב תשמישו' של הכלי, וכך ככל הנראה דעתם של הפוסקים לעיל שסברו שמעיקר הדין השולחנות אינם זקוקים כלל להכשרה. מנגד, יש שכתבו שהיתר ההכשרה לפי 'רוב תשמישו' מתבסס על כך שחכמים הסתפקו בהכשרה המועטת המתבצעת לכלי; משום שבכך מתקיים דין הגעלה,³⁰ או משום שבכך נפלט חלק מן האיסור ועל הנותר לא הקפידו חכמים.³¹ לדבריהם דין זה יכול לחייב הכשרה פחותה, אך אינו יכול לפטור מהכשרה, וכאשר רוב השימוש אינו דורש הכשרה כלל, יש חובה להכשירו לפי מיעוט תשמישו.³²

ד. 'רוב' – תשמיש האיסור או כלל השימוש

כשהורו חז"ל להגעיל את הכלים לפי 'רוב תשמישו', כוונתם לרוב השימוש בכלי, או שמא לרוב הבליעות האסורות? לדוגמה: כלי שבישלו בו פעמים רבות היתר, אך פעם אחת השתמשו בו באיסור, ושימוש זה נעשה על ידי האור, האם חייב ליבון או הגעלה?

27. רמ"א, יו"ד סי' צב סעי' ח, ולעניין פסח ראה משנ"ב, סי' תנא ס"ק לד.

28. שו"ע, או"ח סי' תנא סעי' כה.

29. מקור הדין בשו"ת הרשב"א, ח"א סי' שעב; וראה בהגהות ר"ב פרנקל על הט"ז, סי' תנא ס"ק יא, שכתב שמדברי הדרכי משה משמע שאין דין מיעוט תשמישו בשימוש צונן.

30. ראה שו"ת חלקת יעקב, או"ח סי' ר: 'כיון דהכלי צריכה עכ"פ הכשר, זהו ההגעלה'; וכן בשבט הלוי, ח"ו סי' קטז אות ג: 'חל חיוב הגעלה ומהני ממילא גם לבליעת ליבון'.

31. נהר שלום, סי' תנא ס"ק ח; חכמת שלמה, יו"ד ריש סי' צא, מובא בדרכי תשובה, סי' קכא ס"ק ד: 'מגו דמהני לה הגעלה להפליט ממנה האיסור שנבלע שלא ע"י האור מהני ג"כ להבליעה שנבלע בה ע"י גם האור כיון דהוי רק מיעוט תשמישו'. וכן כתב גם בשו"ת שלמת חיים, או"ח סי' רצו.

32. על מנת שיתיישבו דבריהם עם דברי הרשב"א והשו"ע, יש לומר שגם הדחה הרי נחשבת להכשרה, וכך משמע מהשו"ע שחובה להדיח את הכלים, ולא די לבדוק שהם נקיים (אך ראה בחלקת יעקב שם שמחמת קושיה זו נשאר בצ"ע).

ה'שלחן ערוך'³³ כתב:

נר של חלב עשוי כנר של שעוה שנטף ממנו טפה על כלי, אין צריך כי אם גרידה.
אבל חלב מהותך חם שנפל ממנו טפה על כלי, צריך הגעלה.

מדברי ה'שלחן ערוך' אנו למדים שאופן הגעלת הכלי תלוי באופן שבו נבלע האיסור בו, שאם לא כן היה ל'שלחן ערוך' לכתוב שדין ההגעלה כלל אינו תלוי באופן שנאסר אלא באופן שבו רגילים להשתמש בו. כשיטה זו כתבו פוסקים שונים.³⁴ ולענייננו, לצורך חישוב 'רוב תשמישו' אנו מוזדים רק את הפעמים שבהן בלעה הרשת או הפלטה חמץ, והואיל והנחת סירים עליהן אינה מבליעה בהן חמץ – רוב תשמישן בהנחת מאפה ישיר על גביהן. מנגד יש שהבינו שדין 'רוב תשמישו' נקבע על פי השימוש הכללי, ולכן גם כלי שבלע איסור באופן חד פעמי, הכשרתו על פי אופן השימוש הכללי המקובל בכלי.³⁵ לשיטתם ייתכן להגדיר את רוב השימוש ברשת ובפלטה להנחת כלים על גביהן, ואילו רק מיעוט תשמישן למאפים באופן ישיר.³⁶

ה. שימוש ביבש או בליעה ביבש

יש הסבורים שדין 'רוב תשמישו' נקבע לפי קביעה פרטנית של ההכשרה הנדרשת לכל אחד ואחד מן השימושים, שקלול של כלל השימושים, ומתוכם ההכשרה הנדרשת היא

33. שו"ע, יו"ד סי' צב סעי' ט.

34. בית דוד, יו"ד סי' סד; חכמת שלמה, יו"ד ריש סי' צא (הובאו דבריו בדרכי תשובה, סי' קכא ס"ק ד), וכן פסק בשו"ת שבט הלוי, ח"ו סי' קטז ס"ק ג; מנחת שלמה, ח"ג סי' צז אות ד; וכן משמע מחלקת יעקב, או"ח סי' ר. ישנם פוסקים נוספים שהצריכו ליבון בכלי שנפל עליו חלב עם פתילתו: חמודי דניאל, תערובות ח"א סי' מג; פרמ"ג, שפ"ד יו"ד סי' צא ס"ק ג; ובית אפרים, חו"מ סי' יד, אך יש לעיין אם באופן כללי סבורים הם ללכת אחר רוב תשמישו בעניינים אלו. לשיטה זו דין רוב תשמישו מצוי דווקא לעניין חמץ בפסח, שבו השימוש בחמץ מצוי בכל השנה, או בכלי הנלקח מן הגוי שהשתמש בו באיסור בקביעות. אך בכלי שבלע איסור בדרך כלל מדובר בבליעת איסור חד פעמית, והגעלתו לפי האופן שנאסר.

35. עצי לבונה, סו"ס צב; מנחת יצחק (הובא בדרכי תשובה, סי' קכא ס"ק פג), שו"ת דברי מלכיאל, ח"ג סי' נו; שו"ת זקן אהרון (וואלקין), ח"ב יו"ד סי' מא. וראה להלן שלדעת רוב הפוסקים אופן ההגעלה אינו תלוי בבליעה האסורה אלא באופן השימוש הרגיל, ואפילו בלע חמץ פעם אחת חייב בהכשרה, וממילא קשה לומר שעיקר חיוב ההכשרה אינו נקבע על פי רוב התשמישים הכללי, ואילו אופן ההכשרה ייקבע לפי השימוש הכללי.

36. נראה שמחלוקת זו תלויה בהבנת טעם דין רוב תשמישו: לסוברים שיש כאן אומדן שככל הנראה ישתמש בכלי באופן של רוב תשמישו (ראה מגן האלף, סי' תנא ס"ק ו; אור לציון, ח"ג סי' י, הערה יא), אין לחלק בין בליעות האיסור לבליעות ההיתר. מנגד אם ההגעלה נועדה להוציא את עיקר בליעת האיסור (נהר שלום, סי' תנא ס"ק ח; חכמת שלמה, בריש סי' צא, מובא בדרכי תשובה, סי' קכא ס"ק ד; שו"ת שלמת חיים, או"ח סי' רצו), יש לדון רק לפי האופן שבו נאסר.

זו שנדרשה ברוב המקרים. לשיטה זו למשל כלי שרוב השימושים שלו היו במאכלים שאינם חמץ – אינו צריך הכשרה לפסח ככל, משום שרוב השימושים לא נדרשו להכשרה.³⁷ אך הדעה המקובלת בפוסקים היא שדין 'רוב תשמישו' אינו מתייחס לצורך בהכשרה ברוב השימושים, אלא נמדד לפי דרך השימוש המקובלת בכלי. לכן למשל כלי שדרכו בבישול מאכלים שאינם חמץ, והשתמשו בו פעם אחת בחמץ – חייב להכשירו.³⁸ כלומר, בבואנו למדוד את דרך ההכשרה הנדרשת לרשתות ולפלטה, אנו קובעים את הצורך בהכשרה אפילו לפי שימוש יחיד, ועל מנת להורות כיצד להכשירו איננו בודקים לאיזו הכשרה היו זקוקים בכל שימוש, אלא האם השימוש המקובל בכלים הוא שימוש ביבש או שימוש בנוזלים. מחילא בנדוננו לכאורה יש לומר שגם אם נחשיב את הנחת הכלים עליהן כשימוש, הרי בין הרשת והכלים אין רוטב, וזהו שימוש ביבש שחייב ליבון. לאור זאת, גם לשיטת הסוברים לעיל שה'שלחן ערוך' לא חייב הגעלה לשולחנות, אין ראייה לנדוננו, שכן שם עיקר השימוש בשולחן אינו בחם דווקא, ואילו בנדוננו עיקר שימושם בחם ויבש על ידי האש, וייתכן שגם לשיטות הנ"ל יש לחייב ליבון חמור. לשיטה זו יש להביא ראייה מדברי הפוסקים שהורו ללבן את החצובה, משום שלפעמים נשפכים

37. שו"ת פעולת צדיק, ח"א סי' קעב; שו"ת רב פעלים, ח"ג או"ח סי' כח: 'אין דרך אנשי עירונו לבשל תבשיל שיש בו עיסה וקמח שהוא חמץ בעין... ואם פעם אחת בשנה יזדמן שיבשלו תבשיל שיש בו חמץ בעין אין הולכין בכלי אלא אחר רוב תשמישו'. וכן בבן איש חי, שנה א' פרשת צו, סי' יב, אך שם סיים שירא שמים ודאי צריך להזהר בכך'.

38. חזון איש, או"ח סי' קיט ס"ק טו; שו"ת אור לציון, ח"ג י, הערה יא; שבט הלוי, ח"ו סי' קטז, וכן משמע מהשו"ע, יו"ד סי' צב סעי' ט, שהורה להגעיל כלי שנטף עליו חלב, ומכל הפוסקים שדנו בדיון רוב תשמישו בהכשרת כלי שבלע פעם אחת חלב (עצי לבונה סו"ס צב; מנחת יצחק, הובא בדרכי תשובה, סי' קכא ס"ק פג; חכמת שלמה, יו"ד ריש סימן צא, הובא דבריו בדרכי תשובה, סי' קכא ס"ק ד; שו"ת שבט הלוי, ח"ו סי' קטז אות ג), ומפוסקים נוספים שדנו בהגדרת רוב תשמישו גם כשנאסר רק במקרה יחיד: בית דוד, יו"ד סי' סד; שו"ת דברי מלכיאל, ח"ג, סי' נו; שו"ת זקן אהרון (וואלקין), ח"ב יו"ד סי' מא; ילקו"י, ח"ג שו"ת בעניני המועדים סי' ג בשם אביו, והאריך בזה בספרו שולחן המערכת מערכה ה (אך צ"ע שלעניין הכשרת חצובה הביא בחזון עובדיה את דברי הרב פעלים המובא בהערה הקודמת, ומשמע שעל דבריו מסתמך כדי שלא לחייבה ליבון). וכן מוכח לכאורה מדברי השו"ע, או"ח סי' תנא ס"ק טז, שחייב להגעיל מדוכה, אף שבטור, סי' תנא, כתב שהחייב לכך הוא משום ש'לפעמים דכין בהן פירורי לחם עם שומין ופלפלין'. וכן מהשו"ע, יו"ד סי' קכא סעי' ז, שהצריך ללבן סכינים אף שהחשש המבואר בפוסקים הוא לשימוש נדיר באיסור חם. אלא שמשם קשה להביא ראייה, שכן השו"ע עצמו הורה ללבן את הכלי, ורבים התקשו בכך, שהרי רוב השימוש שלו אינו על ידי האש, והיה לו להתיר בהגעלה (ראה גליון מהרש"א שם, ושו"ת רבי יצחק אלחנן סי' מו).

או מחממים עליה מאכלי חמץ, ולא התחשבו בכך שמדובר רק במיעוט תשמישו.³⁹ אך מנגד הגר"ע יוסף ב'חזון עובדיה' התיר להכשיר את החצובה בהגעלה:

אפילו אם לפעמים מניחים על החצובה לחם לחממו אין זה רוב תשמישה, וקיימא לן שאין הולכים בכלי אלא אחר רוב התשמיש...

משמע שלדעתו אין להחשיב את הנחת התבניות כתשמיש יבש שחייב בליבון חמור.⁴⁰

סיכום

ישנו ספק מה דין פלטה ורשתות שרוב השימוש בהן לחימום כלי אוכל על גביהן, ולעיתים מחממים עליהן מאפים ישירות. על מנת שנגדיר שרוב השימוש בכלים אלו אינו ביבש, והכשרתם בליבון קל בלבד, עלינו להניח את ההנחות ההלכתיות הבאות:

1. גם כשהכלי משמש לחימום כלים על גביו, הוא נחשב כ'תשמיש' ומצטרף ל'רוב תשמישו'.
2. גם שימוש שאינו מחייב בהכשרה נחשב לשימוש שנמדד ל'רוב תשמישו'.
3. 'רוב תשמישו' מוגדר לפי רוב התשמיש הכללי, ולא לפי רוב הפעמים שנבלע חמץ בכלי.
4. הנחת הכלים על גבי הרשתות והפלטה אינה נחשבת כשימוש ביבש.

39. רמ"א, או"ח סי' תנא סעי' ד (ואף שהמשנ"ב, ס"ק לד התיר בליבון קל, אין זה אלא מפני ספקות אחרים, ולא מפני שהחשיבו למיעוט תשמישו), מור וקציעה, סי' תנא ד"ה כתוב במהרי"ל; מאמר מרדכי, שם ס"ק יא (ועיין בשולחן המערכת, מערכה ה' שמדבריו הוכיח הגר"י יוסף שלא אומרים בזה מיעוט תשמישו), וכן הגרשז"א בהליכות שלמה, פסח ג, ג, חייב ללכך משטח כיריים מזכוכית בליבון חמור. וכ"כ גם הגר"י יוסף בספרו שולחן המערכת, מערכה ה, והוכיח כן גם מדברי המאמר מרדכי שחייב ליבון ולא התיר מצד מיעוט תשמישו אף שדרכו בכך.

40. יש כאן קונפליקט: מחד גיסא אנו רואים שהוא מתחשב גם בבליעות המועטות של החמץ, וא"כ רוב תשמישו אינו נקבע לפי מהות הבליעה אלא לפי דרך השימוש, אך מאידך גיסא כאמור הוא לא מחשיב את רוב תשמישו ביבש, אף שזו דרך השימוש. ולכאורה כדי ליישב זאת ניאלץ לומר שלדעתו מכיוון שרוב השימוש על הכיריים הוא בכישול בסירים, הרי זה נחשב לשימוש בנזלים (אלא שלפי זה קשה מדוע בדיעבד הוא מתיר להגעילים על ידי עירוי). (ישנה אפשרות נוספת לחלק בין הדברים: השימוש הכללי ע"ג הכיריים כלל אינו נחשב שימוש, כיוון שאינו בא במגע עם אוכל, כאמור לעיל, ולכן יש לקבוע את חיוב ההגעלה על פי רוב מגע האוכל עם הכלי, ורובו בגלישה מסירים, ע"י עירוי. אלא שא"א לומר כן בדעת הגר"ע יוסף שלגבי שולחן החשיב את השימוש הכללי בהנחת כלים על השולחן כשימוש, כאמור לעיל).

בכל אחד מהשלבים שהזכרנו ישנן דעות לכאן ולכאן, וכדי להקל בכך צריך להכריע בכולם לקולא, ולא מצאנו פוסק שהלך בדרך זו במפורש.

היחיד שברורה בזה דעתו להקל הוא ה'אור לציון', שכתב שמעיקר הדין חצובות אינן צריכות הגעלה כלל, ואפילו לעירוי שבמהלך הבישול לא חשש. אלא שהוא עצמו למעשה העיד שהספרדים נהגו להחמיר כשיטת הרמ"א וללבן את החצובות בליבון חמור, וא"כ גם בנדוננו תזדקקנה הרשתות והפלטה לליבון מחמת חומרא זו.

את דעתו של הגר"ע יוסף בעניין זה קשה לקבוע בוודאות, משום שלעניין השולחנות אנו רואים שהוא מחשיב את השימוש העיקרי להנחת הכלים עליהם, ומורה שהעירוי עליהם מחמת חומרא בלבד, ומנגד בחצובות הוא חושש למאכלים שנשפכו ואינו מגדיר זאת כמיעוט תשמישו.